

Олег Друздєв

Передумови заснування колегіуму Товариства Ісуса у Львові

Статтю присвячено розгляду передумов формування колегіуму Товариства Ісуса у Львові в другій половині XVI ст. Аналізуючи студії з історії Товариства єзуїтів, легко зауважити помітний ухил в сторону досліджень їхньої освітньої діяльності, натомість практично немає праць, які б ілюстрували розвиток певного осередку в контексті тогочасних подій. Звідси — велика кількість термінологічних і фактографічних неточностей, зокрема трактування діяльності єзуїтів лише з перспективи освітньої складової. З огляду на це, метою даної статті є спроба розглянути передумови формування осередку Товариства у Львові. Завдання статті — реконструювати за джерелами мотиви й плани самих єзуїтів при заснуванні даного осередку. Вагому роль у розгляді цього питання відіграють матеріали, що ними керувалося Товариство: передусім статутні документи — Формули Інституту Товариства Ісуса (які складаються з апостольських листів, виданих папами Павлом III та Юлієм III) та Конституції Товариства Ісуса. Завдяки ним можна уточнити низку термінологічних питань, а також сам механізм функціонування єзуїтських осередків. Не менш важливою є й пістолярна спадщина, дотична поточних на той час справ. Зокрема, аналізуючи документи, можна зауважити, що Товариство мало самостійні плани щодо розбудови власної мережі, а також не ставило за мету лише навчання дітей. Приміром, Річ Посполиту розглядали як територію, придатну для місіонерства та подальшого руху на Схід. Окрім того, простежуються плани заснування львівського осередку в статусі колегії задовго до офіційного запрошення перших монахів до міста. Значну увагу в статті приділено трактуванню поняття «колегіум», важливого для розуміння мотивів заснування осередку у Львові та пояснення його подальшої діяльності.

Ключові слова: єзуїти, орден єзуїтів, Товариство Ісуса, колегіум єзуїтів, Львівський єзуїтський колегіум, Львів.

Історія Львівського єзуїтського колегіуму належить до однієї з найвідоміших сторінок діяльності Товариства Ісуса на теренах Польщі/Речі Посполитої. Водночас, аналізуючи праці, які стосуються цієї теми, важко не зауважити нерівномірність вивчення різних сторін функціонування осередку у Львові — як, утім, і того, що історія кожного осередку має свої особливості, що зумовлюють потребу вивчення кожного з них окремо. Почати варто з дати заснування та передісторії колегіуму. Досі хрестоматійним є твердження, ніби вперше єзуїти потрапили до міста після запрошення львівського архієпископа Яна-Димитра Соліковського у 1584 р¹. Натомість є підстави поставити це під сумнів. Зокрема, у праці «Потрійний Львів» одного з найвідоміших хроністів ранньомодерного Львова — Бартоломея Зіморовича, який мав безпосередній стосунок до єзуїтів², датою їхнього проникнення до міста названо 1591 р.³. На інакше датування натрапляємо і в записках домініканця Мартина Груневега. Описуючи в 1582 р. римо-католицьку катедру, він згадує про каплицю архієпископа, яку «займають єзуїти разом із канцелярією»⁴. Більш того, він вказує, що їм належав власний дім на церковному подвір'ї монастиря францисканців у середмісті Львова⁵. З огляду на те, що Соліковський стане архієпископом лише 1583 р., свідчення Груневега заслуговують на особливу увагу.

Фактографічні неточності — це лише одна сторона проблеми. Другою, як видається ще вагомішою, є контекст запрошення єзуїтів до Львова. Традиційний погляд на Товариство як знаряддя Контр-реформації далеко не повністю прояснює зміст процесів, притаманних кінцю XVI ст. й далі. Немає сумніву, що сприятливий ґрунт для

¹ Josepho Perkowski, *Brevis narratio de initiis ac stabili fundatione Missionis Leopoliensis Societatis Jesu, ad illustrandas Effigies in Sacristia die 25. aprilis anni 1847. expositas, qua die perenniter celebratur memoria fundationis* (Ressoviae: Impressum in Typographia Francisci Skielski, 1848), 3.

² Józef Bartłomiej Zimorowic, *Utwory młodzieńcze* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SUB LUPA, 2016), 15.

³ Бартоломей Зіморович, *Потрійний Львів: Leopoldis Triplex* (Львів: Центр Європи, 2002), 141.

⁴ Анна Хорошкевич, *Мартин Груневег (отец Венцеслав): духовник Марини Мнишек: Записки о торговой поездке в Москву в 1584–1585 гг.* (Москва: Памятники исторической мысли, 2013), 143.

⁵ Хорошкевич, *Мартин Груневег*, 144.

проникнення єзуїтів до Польщі/Речі Посполитої підготувала освітня складова їхньої діяльності. Цей аспект слушно відзначила Тетяна Шевченко, посилаючись на один із декретів Тридентського собору «Cum addescentium aetas» від 15 липня 1563 р., який зобов'язував засновувати в єпархіях бодай по одній семінарії⁶. Очевидно, ця ухвала лише підсумувала загальну тенденцію, бо ще в 1561 р., на провінційному синоді у Варшаві, примас Польщі заявив про потребу закладання семінарій у Кракові, Познані та Львові чи хоча б в одному з цих міст⁷. За браком педагогічних кадрів для виховання парафіяльного кліру запрошення єзуїтів поставало як готове вирішення проблеми, тим більш що поруч існував освітній зразок — Віденська єзуїтська колегія, де станом на 1564 р. навчалось близько 70% вихідців з польських земель⁸.

Відтак, освітня діяльність відкрила єзуїтам дорогу до Польщі/Речі Посполитої та зумовила активний розвиток їхніх осередків. Неостанню роль відіграла й підтримка короля, який планував покрити Річ Посполиту мережею колегіумів, особливу роль надаючи закладам у Кракові та Львові⁹. Якщо церковні ієрархи планували за допомоги єзуїтів вирішити питання з освітою кліру, то король вбачав у них знаряддя підвищення загальної освіченості, реалізуючи в такий спосіб основну мету контрреформаційної програми Католицької Церкви — прищеплення світському населенню, передусім шляхті й міщанам, «*pietas litterata*» [освіченої побожності]. Тимчасом для самого Товариства Ісуса, чиєю ціллю було «докладати особливих зусиль задля оборони і поширення віри та задля поступу душ у християнському житті й науці»¹⁰, існував ще один вимір

⁶ Тетяна Шевченко, «Освіта єпархіальних священників Католицької церкви у Речі Посполитій ранньомодерного часу: організація навчання та викладацький склад», *Україна у світовій історії* 1 (2014): 227.

⁷ Dariusz Kuźmina, *Jakub Wujek (1541–1597). Pisarz, tłumacz, misjonarz* (Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2004), 44.

⁸ Василь Кметь, «Львівський єзуїтський колегіум на тлі контрреформації у Речі Посполитій в XVI — першій половині XVII ст.», *Проблеми архівознавства і джерелознавства. Збірник наукових праць до 90-річчя від дня народження проф. В.Стрельського* 4 (2001): 335.

⁹ Stanisław Pawlina, «Kształcenie katechetyczne kleru obrządku łacińskiego we Lwowie od 1701 do 1783 roku», *Studia Katechetyczne* 2 (1980): 46.

¹⁰ З апостольського листа *Exposit debitum* папи Юлія III від 21 липня 1550 р.: *Конституції Товариства Ісуса та їх Додаткові Норми* (Львів: Свічадо, 2005), 3–4.

проникнення до Польщі/Речі Посполитої — місіонерський. Адже перший візит до Польського королівства у 1555 р. представника Товариства Альфонсо Сальмерона залишив у нього враження про цей край як «негостинний, для Церкви втрачений, для Товариства недоступний»¹¹. Відповідно, територію цієї країни єзуїти сприймали як простір для місіонерства — «другу Індію чи Китай»¹².

Питання про поширення діяльності Товариства на терени Польського королівства активно обговорювалося ще за життя його засновника — св. Ігнатія Лойоли. В українській історіографії на це вперше звернув увагу Олександр Сушко¹³, який зауважив, що офіційному запрошенню перших монахів вармійським єпископом Станіславом Гозієм передувало листування між Мартином Кромером та Петром Канізієм. Зокрема, Канізій у листі до Ігнатія Лойоли від 16 квітня 1554 р. вбачав користь від закладання польських осередків у відкритті нового шляху на Схід, «до Татарії»¹⁴. Акцентування місіонерського контексту діяльності Товариства у Польщі/Речі Посполитій, як видається, є принципово важливим для подальших студій, оскільки пояснює участь єзуїтів у міжконфесійному та міжрелігійному житті суспільства, зокрема, підтримку ними унійних проектів православної та вірменської Церков, одним з центрів яких був Львів.

Вивчаючи епістолярну спадщину єзуїтів, легко зауважити постійні акценти на приєднанні нових теренів до сфери впливу Католицької Церкви. Водночас, доволі рідко можна зустріти згадки про переведення/навернення східних християнських Церков до римо-католицької обрядової традиції. Показовим у цьому плані є лист знаного місіонера Антоніо Поссевіно до папи Григорія XIII, у якому він згадує Львів як місто, де «крім католицького архієпископа і руського владики є вірменський єпископ зі своїми вірменами, і все, що б не прийшло до них з католицької віри, це,

¹¹ Тетяна Шевченко, *Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверти XVI — середини XVII ст.* (Львів: Свічадо, 2005), 93.

¹² Кметь, «Львівський єзуїтський колегіум», 349.

¹³ Олександр Сушко, «Впроваджене єзуїтів до Польщі, історично-критична студія», *Записки НТШ* LVII (1904): 1–28.

¹⁴ *Beati Petri Canisii, Societatis Iesu, epistulae et acta* (Friburgi Brisgoviae: Typographi editoris Pontificii, 1896), I: 460

з Божою допомогою, могло б дійти до самої Вірменії»¹⁵. Далі Поссевіно обґрунтовує важливість діяльності Товариства на теренах Русі (в тому числі у Львові): «...буде дуже важливо для навернення Московії, якщо єпископи або владика королівства Русі приєднаються до Католицької Церкви»¹⁶. Як бачимо, про безпосередній перехід «єпископів та владик» на латинський обряд не йдеться — радше про бажані в майбутньому унійні процеси, а прибуття єзуїтів до «королівства Русі» розглядається як своєрідний плацдарм для подальшого руху на Схід — у даному випадку до Московії та Вірменії. Тому, оцінюючи появу осередку Товариства Ісуса у Львові, слід виходити з логіки розбудови структури осередків для місіонерського просування на Схід.

Свідченням цього є діяльність двох єзуїтів — о. Якуба Вуєка та о. Петра Скарґи у 1570-их рр., спрямована на пошук місця для заснування колегіуму на території Руського воєводства. Про зміст та перебіг їхніх зусиль розповідають листи обох священників, опубліковані в першій половині ХХ ст.¹⁷, що виразно підтверджують не лише очікування на запрошення, а й активний пошук місця для нових осередків. Адресатом листів часто виступав сам генерал Товариства Франческо Борджіа. Зокрема, власне йому о. Вуек в листі від 11 серпня 1570 р. описував свою подорож Руссю¹⁸, звідки стає зрозуміло, що йому доручили знайти на теренах Руського воєводства місце для заснування колегіуму. Серед «претендентів» названо два «головних міста Русі» — Львів та Перемишль: з огляду на відсутність місця для будівництва у Львові, о. Вуек пропонував обрати Перемишль¹⁹. У цьому ж листі автор характеризує Львів як «побожне місто з єврейською, руською та вірменською громадами», де немає місця для будівництва осередку, а заснувати осередок за

¹⁵ *Боротьба Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X — початок XVII ст.): Збірник документів і матеріалів* (Київ: АН УРСР. Інститут суспільних наук та ін., 1988), 76.

¹⁶ Там само, 75.

¹⁷ Jan Sygański, *Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566–1610* (Kraków: Wydaw. Towarzystwa Jezusowego, 1912), 330; Jan Sygański, «Korespondencya księdza Jakóba Wujka z Wągrówca z lat 1569–1596», *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego* 44 (1917): 297–359.

¹⁸ Sygański, *Korespondencya*, 308–310.

¹⁹ *Ibidem*, 308.

мурами, на передмістях, неможливо через небезпеку нападів²⁰. Слід додати, що «земельна проблема» не зникла й пізніше, впливаючи на взаємини єзуїтів з міською владою аж до скасування Товариства у 1773 р.

Не менш промовистими є відомості з листів о. Петра Скарґи, львівського каноніка, члена Товариства й вагової персони у процесі заснування Львівського осередку. Його листування з вікарієм Товариства о. Ієронімом Наталі свідчить про те значення, якого очільники Товариства надавали заснуванню колеґії саме у Львові. Зокрема, у листі від 12 листопада 1571 р. він описує свій візит до Львова та сподівання, що йому вдасться переконати «жінку відкрити колеґіум у Львові, а не в Ярославі»²¹ (мова про Софію з Одровонжів Тарновську, після другого заміжжя Костку, сповідником якої він був²²). Як видно з наступних листів, справа посувалася туго: незважаючи на те, що місто, за висловом о. Скарґи, потребувало Товариства Ісуса²³, відсутність вільного місця і труднощі у переговорах з магістратом робили справу малоперспективною.

Намагання керівництва Польської віцепровінції (з 1575 р. провінції) за посередництва о. Петра Скарґи вплинути на Софію з Одровонжів, яка висловила бажання заснувати колеґію в Ярославі, свідчить про значення, якого надавали Львову у планах Товариства. Зокрема, в інструкції, що її прислав о. Скарґі віцепровінціал Франциско Суньєр, читаємо: «І нехай подивиться, чи не зможе він [Скарґа] схилити пані Софію [Одровонж] до заснування колеґіуму або в Перемишлі, або у Львові, що принесло б у майбутньому велику користь і вигоду християнській справі»²⁴. Порівняння з Перемишлем тут не випадкове. Як пізніше в одному з листів наголошував о. Якуб Вуек, Перемишль — це найближче до Львова місто, і звідти єзуїти могли б легко навідуватися до Львова для душпастирства²⁵. Львів, утім, розглядали як найбажаніше місце для колеґіуму. Слід гадати, що Товариство надавало йому такого

²⁰ Ibidem.

²¹ Sygański, *Listy*, 19.

²² Михайло Грушевський, *Історія України-Руси* (Київ-Львів, 1907), VI: 6.

²³ Sygański, *Listy*, 21.

²⁴ *Боротьба Південно-Західної Русі*, 71.

²⁵ Sygański, *Korrespondencya*, 308.

значення, по-перше, з огляду на «столичний» статус у Руському воєводстві, а, по-друге, бо Львів був розташований на самому краї перед «Сходом» — Московією і «Татарією», причому з достатньо сильною католицькою присутністю. Поза тим, статус Львова як одного з торгівельних центрів гарантував стабільне матеріальне забезпечення осередку, а до того ж відкривав перспективи місіонерської діяльності серед прибульців до міста та некатолицьких громад у ньому²⁶. У такий спосіб Львів сприймався як своєрідний центр, де можна було б плекати нові кадри для Товариства і з якого здійснювались би місіонерські подорожі на Схід.

Логіка таких міркувань добре простежується у взаєминах між осередком у Ярославі (відкритий у 1575 р.) та Львовом. Ярославський колегіум здійснював підтримку місій у Львові. Зокрема, звідси був відправлений керувати місією у Львові о. Бенедикт Гербест²⁷, а також вважають, що власне з Ярославського колегіуму до львівського осередку надійшла чудотворна ікона Матері Божої Утішительки, хоч новітні дослідження цього не підтверджують²⁸.

Важливо наголосити, що єзуїти планували заснувати у Львові саме колегіум. Проблеми орденської термінології (не лише єзуїтів) в українській історіографії вивчені недостатньо, тому подеколи одному й тому самому терміну надають різних змістів. Наприклад, один з чільних українських дослідників Товариства Ісуса Василь Кметь під «колегією» розуміє «форму організації громади єзуїтів (наступна після місії та резиденції), орденський дім, при якому, з огляду на матеріальне (відповідні шляхетські фундації) та кадрове (щонайменше 6–8 осіб) забезпечення, могла бути відкрита школа

²⁶ Варто згадати все той же уривок з листа Поссевіно: «є вірменський єпископ зі своїми вірменами, і все, що б не прийшло до них з католицької віри, це, з Божою допомогою, могло б дійти до самої Вірменії», який ілюструє як торгівля може бути використана у місіонерських цілях.

²⁷ Марта Тимошенко, «Контрреформаційна діяльність і творча спадщина Бенедикта Гербеста в польській історіографії», *Дрогобицький краєзнавчий збірник XIII* (2009): 188.

²⁸ Ludwik Grzebień, Andrzej Paweł Bieś, *Obrazy Matki Bożej Śnieżnej (Salus Populi Romani) w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku. Legendy i fakty* (Kraków: Wydawnictwo WAM. Akademia Ignatianum w Krakowie, 2016), 81–88. Чудотворною визнана у XIX ст., 28 травня 1905 р. образ був коронований у Львові. Зараз ікона знаходиться у м. Вроцлав, парафія св. Клеменса Двожака.

для учнів з-поза ордену»²⁹. Для порівняння, єзуїт о. Якуб Коланч у праці «Słownik języka i kultury jezuitów polskich» терміном «колегія» позначає «дім формації і студій схоластиків»³⁰. Далі уточнюється, що до колегії могли допускати світських осіб за умови, що ті в побуті та навчанні наслідуватимуть схоластиків; у колегії могли бути сталі доходи, які належало витратити на потреби вихованців. Отож під поняттям «колегія» розумівся орденський Дім, де монахи-єзуїти займались би студіями чи провадили заняття в школах³¹. Різниця у цих трактуваннях видається значною передусім через акценти. За поясненням Василя Кметя, головною метою колегії було відкриття школи для людей з-поза Товариства, натомість, згідно з о. Якубом Коланчем, школи при колегіях створювалися для власних схоластиків, і вже в другу чергу тут дозволяли навчати світську молодь. Звернувшись до «програмних» документів Товариства, можемо переконатися, що визначення о. Коланча коректніше, й надалі варто дотримуватися саме його.

Варто додати, що сам термін «колегія» пройшов певну еволюцію ще впродовж перших десятиліть існування Товариства. Зокрема, в апостольському листі «Regimini militantis Ecclesiae», виданому папою Павлом III у 1540 р., вказувалося, що «члени Товариства мають можливість заснувати при університетах колегію чи колегії, сталі прибутки/дохід/власність яких витратимуться на утримання та потреби студентів»³². Це означало, що первісно колегіями називали місця спільного проживання членів Товариства, які навчалися в університеті(-ах), і лише згодом цим поняттям стали окреслювати осередок, в якому одночасно і проходили формацію кандидати на вступ до Товариства, і здійснювали свою діяльність самі єзуїти. Ба, навіть потому, як у колегіях дозволили навчатися екстернам, мова йшла передусім про плекання кандидатів на вступ до Товариства. Це добре видно з апостольського листа «Exposit debitum» папи Юлія III від 21 липня 1550 р., де читаємо: «...доми, які подарує нам Господь, повинні призначатися для праці у Його винограднику, а не для проведення шкільних занять.... З другого боку, видається корисним вибирати серед молодих людей... працівників для цього

²⁹ Василь Кметь, «Єзуїтська колегія», в *Енциклопедія Львова* (Львів: Літопис, 2008), 2: 283.

³¹ Ibidem, 147.

виноградника, які б стали розсадником для нашого Товариства»³³. Йдеться, отже, не лише про форму організації монашого життя (монастир), а й про своєрідний заклад для селекції майбутніх членів згромадження. На це прямо вказано в тому самому листі: «...студенти повинні мати достатні розумові здібності та міцні моральні підвалини, подаючи тверду надію на те, що, закінчивши навчання, годитимуться для праці в Товаристві і що згодом... вони зможуть вступити до нашого Товариства»³⁴.

Це визначення, формально закріплене папою, дає можливість поглянути на логіку розвитку єзуїтських осередків дещо ширше. Як уже зазначалося, традиційно колегіум трактують як Дім, при якому могла існувати школа для кліриків та світських осіб³⁵, і в такий спосіб діяльність колегій зводиться винятково до надання освітніх послуг. Разом з тим, визначення з листа Юлія III дозволяє трактувати колегію як свого роду «кузню кадрів», а відтак — як потужний інструмент місіонерської роботи. Іншими словами, Товариство, відкриваючи колегіуми, вирішувало зразу дві проблеми: готувало кадри для подальших місій та реалізувало мету свого згромадження³⁶ в роботі зі світськими особами. Така ієрархія завдань (у першу чергу формація кадрів, а вже в другу — навчання людей з-поза Товариства³⁷) грала надзвичайно важливу роль, і без її розуміння неможливо пояснити ані суті осередку, ані процесів, що в ньому відбувалися.

Деякі застереження викликають і трактування понять «місія» та «резиденція». Хоч Львівський осередок з плином часу еволюціонував від місії, через резиденцію, до колегії, вважати ці три поняття «наступними формами організації громади єзуїтів» не вповні коректно.

³³ Там само, 11.

³⁴ Там само, 12.

³⁵ Тетяна Шевченко, «Доми Товариства Ісуса, їх фундатори і благодійники на українських землях Речі Посполитої: 1572–1647», *Етнічна історія народів Європи* 13 (2002): 86.

³⁶ Згідно апостольського листа «Regimini militantis Ecclesiae», метою Товариства Ісуса було: докладати особливих зусиль задля поступу душ у християнському житті та науці і задля поширення віри за допомогою слова, духовних вправ та милосердних учинків. Див. *Конституції*, 3.

³⁷ Ludwik Piechnik SJ, *Powstanie i rozwój jezuickiej Ratio studiorum (1548–1599)* (Krakow: Wydawnictwo WAM, 2003), 20–21.

Згідно з визначенням шойно згаданого о. Якуба Коланча, «місія» та «резиденція» — це окремі осередки з власним статусом, причому місія не конче має стати резиденцією, а резиденція колегією³⁸. У випадку Львова, як уже згадувалося, мова від самого початку йшла про створення колегіуму³⁹. Логіка таких дій, як видається, доволі зрозуміла. Беручи до уваги згадуваний вище лист о. Антоніо Поссевіно, в якому наголошено на важливості наведення «королівства Русі» в справі наведення Московії⁴⁰, а також зважаючи на «столичний» статус міста в Руському воєводстві, можна припускати, що тутешньому колегіуму відводили роль: а) центру місіонерської діяльності в регіоні; б) одного з центрів підготовки кадрів для подальших місій Товариства Ісуса, зокрема на Схід та Московію.

На перешкоді таким амбітним цілям стояло дві ключові проблеми: відсутність фундатора(-ів) та вільного місця для будівництва у середмісті. Фінансування колегій було заторкнuto у вже згаданому апостольському листі «*Exposit debitum*»: тут вказувалося, що їх можна засновувати «там, де знайдуться жертводавці, котрі... візьмуть на себе витрати зі спорудження та облаштування таких колегій. ...Ці колегії повинні мати сталі прибутки, маєтки чи власність, дохід з яких слід використовувати для забезпечення потреб студентів»⁴¹. На цьому ж наполягав текст Конституцій: Товариство Ісуса в особі Генерального настоятеля приймає добровільно передані йому колегії разом із належними їм статками⁴². Сказане означало, що колегії мусили мати суттєву матеріальну основу, котру могла забезпечити лише шляхта. Відтак, цілком зрозумілим стають мотиви керівництва Товариства Ісуса, яке через о. Петра Скаргу намагалось схилити Софію з Одровонжів Тарновську до фундації колегії не в Ярославі, а у Львові. Зокрема, доволі промовистим є один з пунктів згаданої вище інструкції о. П. Скарзі щодо ситуації, якби фундаторка погодилася на пропозицію езуїтів: «Але пані мусить подбати сама про перевезення того, що вона вже дала, на заснування колегіуму у Львові або в Перемишлі. Також вона мусить провести перегово-

³⁸ Kołacz SJ, *Słownik*, 89, 239.

³⁹ *Боротьба Південно-Західної Русі*, 71.

⁴⁰ Там само, 75.

⁴¹ *Конституції*, 11.

⁴² Там само, 137.

ри про місце розташування або з перемишльським старостою, або з львів'янами, оскільки вони висловили велике бажання мати колегіум. І якщо буде знайдено зручне місце для розміщення і побудови колегіуму, нехай будуть виділені засоби, потрібні для будівництва, та, окрім тих сум, що їх пані виділила для повної фундації, призначено прибуток»⁴³. З цього випливає дуже суттєва деталь: осередки виникали тільки там, де було знайдено фундаторів, і Львів під цим кутом зору, як «столичне» місто регіону, був найперспективнішим.

Важливу роль у цьому відіграв Ян Димитр Соликовський — від 1583 р. архієпископ Львівської архидієцезії. Як людина, добре обізнана з діяльністю Товариства, він за порозумінням із провінціалом у 1584 р. запросив о. Якуба Вуека до Львова на служіння. Цим було закладено основи для появи місійного осередку в місті. Постать Соликовського стала ключовою з перспективи того, що у Львові врешті з'явилась поважна особа, що взяла на себе турботи по організації колегіуму. Саме архієпископ клопотався у Римі перед Генеральним настоятелем про затвердження статусу місії у Львові; саме він пізніше надав єзуїтам перші ділянки землі в місті⁴⁴, схилив Софію Ганель до підтримки нового для міста згромадження та лобював інтереси Товариства в архидієцезії. Його клопотання 1585 р. про дозвіл перебувати на постійній основі монахам у Львові можна вважати початком організації єзуїтського осередку у Львові, який поволі рухався до організації колегії. Водночас слід зауважити, що, попри всі старання, архієпископові не вдалося забезпечити міцний ґрунт для фундації колегії. У Львові основну роль у цьому відіграла шляхта, але це вже сюжет для окремої статті.

* * *

Підсумовуючи, можемо зазначити наступне. Товариство Ісуса потрапило на терени Речі Посполитої як згромадження, покликане реалізувати положення Тридентського собору в галузі освіти кліру. Саме освітня складова та високий рівень підготовки членів Товариства відкрили їм дорогу до нової країни й дали поштовх

⁴³ *Боротьба Південно-Західної Русі*, 71.

⁴⁴ Franciszek Wolański, «Lwow. R. 1596. Arcybiskup Solikowski nadaje OO. Towarzystwa Jezusowego dwa place kolo klasztoru S. Franciszka z zabudowaniami od Zofii Handlowej i Wiktoryna Kowalskiego wzniesionemi», *Dodatek Tygodniowy do Gazety Lwowskiej* 34 (1856): 158; 35 (1856): 162.

для стрімкого розвитку. Водночас, якщо церковні ієрархи вбачали в єзуїтах передусім знаряддя для реалізації власних програм, Товариство активно використовувало їхню зацікавленість у своїх послугах для власних цілей. Мова про місіонерську діяльність: Річ Посполиту сприймали і як терен для місіонерської роботи, і як своєрідний осередок для просування на Схід — до Московії та інших країн. Ці плани добре простежуються у листуванні членів Товариства, зокрема в листах Антоніо Поссевіно. Для реалізації цих планів належало розбудовувати структуру мережі, вагоме місце в якій займали колегії. Засновуючи колегії, Товариство Ісуса одночасно і реалізувало свою євангелізаційну місію на теренах Речі Посполитої, і готувало кадри та ресурси для подальшого руху на Схід. Важливе значення в цьому надавалося Львову, як крайньому великому містові Речі Посполитої з достатнім економічним потенціалом та сильною католицькою громадою. Про роль Львова у планах керівництва Товариства Ісуса свідчить намір заснувати тут відразу колегію, яка стала би своєрідним центром місіонерської роботи та готувала кадри для розростання єзуїтської мережі. Проте, через вимоги до заснування колегій у статутних документах та реальну ситуацію з вільними ділянками в місті, процес заснування осередку розтягнувся на довгі роки й був започаткований лише тому, як львівський архієпископський престол посів Ян-Димитр Соліковський. Його стараннями у 1585 р. було затверджено організацію місії у Львові, а в 1591 р. відкриття резиденції. Утім, перебіг подальшого створення колегії потребує докладніших студій.

Bibliography

Beati Petri Canisii, Societatis Iesu, epistulae et acta. Vol. I. Friburgi Brisgoviae: Typographi editoris Pontificii, 1896.

Borotba Pivdenno-Zakhidnoi Rusi i Ukrainy proty ekspansii Vatikanu ta unii (X — pochatok XVII st.): Zbirnyk dokumentiv i materialiv. Kyiv: AN URSSR. Instytut suspilnykh nauk ta in., 1988.

Grzebień, Ludwik, and Bieś, Andrzej Paweł. *Obrazy Matki Bożej Śnieżnej (Salus Populi Romani) w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku. Legendy i fakty.* Krakow: Wydawnictwo WAM. Akademia Ignatianum w Krakowie, 2016.

Horoshkevich, Anna. *Martin Gruneveg (otec Venceslav): duhovnik Mariny Mnishek: Zapiski o torgovoj poezdke v Moskvu v 1584–1585 gg.* Moskva: Pamyatniki istoricheskoy mysli, 2013.

Hrushevskiy, Mykhailo. *Istoriia Ukrainy-Rusy.* Vol. VI. Kyiv–Lviv, 1907.

Kmet, Vasyl. «Lvivskiy yezuitskiy kolehium na tli kontrreformatsii u Rechi Pospolytii v XVI — pershii polovyni XVII st». *Problemy arkhivoznavstva i dzhereloznavstva. Zbirnyk naukovykh prats do 90-richchia vid dnia narodzhennia prof. V.Strelskoho* 4 (2001): 334–353.

Kmet, Vasyl. «Yezuitska kolehiia». In *Entsyklopediia Lvova*, 2: 283–286. Lviv: Litopys, 2008.

Kołacz, Jakub, SJ. *Słownik języka i kultury jezuitów polskich.* Krakow: Wydawnictwo WAM, 2006.

Konstytutsii Tovarystva Isusa ta yikh Dodatkovi Normy. Lviv: Svichado, 2005.

Kuźmina, Dariusz. *Jakub Wujek (1541–1597). Pisarz, tłumacz, misjonarz.* Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2004.

Pawlina, Stanisław. «Kształcenie katechetyczne kleru obrządku łacińskiego we Lwowie od 1701 do 1783 roku». *Studia Katechetyczne* 2 (1980): 9–192.

Perkowski, Josepho. *Brevis narratio de initiis ac stabili fundatione Missionis Leopoliensis Societatis Jesu, ad illustrandas Effi gies in Sacristia die 25. aprilis anni 1847. expositas, qua die perenniter celebratur memoria fundationis.* Ressorviae: Impressum in Typographia Francisci Skielski, 1848.

Piechnik, Ludwik, SJ. *Powstanie i rozwój jezuickiej Ratio studiorum (1548–1599).* Krakow: Wydawnictwo WAM, 2003.

Shevchenko, Tetiana. «Domy Tovarystva Isusa, yikh fundatory i blahodiinyky na ukrainskykh zemliakh Rechi Pospolytoi: 1572–1647». *Etnichna istoriia narodiv Yevropy* 13 (2002): 86–92.

Shevchenko, Tetiana. «Osvita yeparkhialnykh sviashchenykyv Katolytskoi tserkvy u Rechi Pospolytii rannomodernoho chasu: orhanizatsiia navchannia ta vykladatskyi sklad». *Ukraina u svitovii istorii* 1 (2014): 226–239.

Shevchenko, Tetiana. *Yezuitske shkilnytstvo na ukrainskykh zemliakh ostannoï chverti XVI — seredyny XVII st.* Lviv: Svichado, 2005.

Sushko, Oleksandr. «Vprovadzhennie yezuitiv do Polshchi, istorychno-krytychna studyia». *Zapysky NTSh LVII* (1904): 29–60.

Sygański, Jan. «Korespondencya księdza Jakóba Wujka z Wągrówca

z lat 1569–1596». *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego* 44 (1917): 297–359.

Sygański, Jan. *Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566–1610*. Kraków: Wydawnictwo Towarzystwa Jezusowego, 1912.

Tymoshenko, Marta. «Kontrreformatsiina diialnist i tvorcha spadshchyna Benedykta Herbesta v polskii istoriohrafii». *Drohobytskyi kraieznavchyi zbirnyk XIII* (2009): 184–192.

Wolański, Franciszek. «Lwow. R.1596. Arcybiskup Solikowski nadaje OO. Towarzystwa Jezusowego dwa place kolo klasztoru S. Franciszka z zabudowaniami od Zofii Handlowej i Wiktoryna Kowalskiego wznesionemi». *Dodatek Tygodniowy do Gazety Lwowskiej* 34 (1856): 158; 35 (1856): 162.

Zimorovych, Bartolomei. *Potriinyi Lviv: Leopolis Triplex*. Lviv: Tsentr Yevropy, 2002;

Zimorowic, Józef Bartłomiej. *Utwory młodzieńcze*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SUB LUPA, 2016.

Abstact

Preconditions for the Establishment of the Facility of the Society of Jesus in Lviv

The article describes the preconditions for the establishment of the collegium of the Society of Jesus in Lviv in the second half of the 16th century. By analyzing the existing sources and studies on the history of the Jesuit order, it is relatively easy to notice a significant bias in favour of studying their educational activities. At the same time, almost no studies exist which could illustrate the development of the facility itself in the context of the events of those times. Hence, there is a great number of terminological and factual inconsistencies, as well as the interpretation of Jesuits' activity only in terms of their educational work. In this regard, the aim of this article is to make an attempt to research the preconditions for the establishment of the facility of the Society of Jesus in Lviv as based on the existing sources. Moreover, the main goal of this article is to establish the objectives and plans of the order to establish a local facility in Lviv on the basis of the sources. The sources published by the order itself play a significant

role in addressing the issue. Firstly, these are the statutory documents of the Jesuits — the Formulas of the Institute of the Society of Jesus (consist of apostolic letters issued by Pope Paul III and Pope Julius III) and the Constitution of the Society of Jesus. Due to these documents, certain terminological issues may be clarified in the first place, as well as the functioning mechanism of Jesuit facilities. The epistolary heritage of the order is of no less importance: in particular, the one where the ongoing cases of that time are addressed. After analyzing the already published documents, it can be noted that the order had completely separate plans to develop their network, and teaching different sciences to children was not their only aim. Instead, the Polish-Lithuanian Commonwealth was considered to be a territory for missionary work and further movement to the East.

Furthermore, the plans to establish a facility of the order with a status of the college in Lviv can be traced long before the official invitation of the first monks to Lviv. Considerable attention is paid to the interpretation of the notion of “college,” which is important for understanding the motives of the establishment of the Society of Jesus facility in Lviv and explains its further activity. On the basis of the results obtained in the article, necessary conclusions are made in order to conduct further studies.

Keywords: Jesuits, Society of Jesus, Jesuit college, Lviv Jesuit college, Lviv.